

The Yom Tov of Chanukah was established by Chazal to sing and give praise for the great miracles that Hashem did for the Chashmonaim during the times of the Second Beis Hamikdash. This ultimate purpose – יהדות ולהלל – is the basis and primary intent of the Mitzva to light Neiros Chanukah¹. The Gemara in Shabbos states: אמר רב הונא: הרגיל בנר היוין ל' בנינים – תלמידי חכמים – “Rav Huna said: One who is “Ragil” to light a Ner will have children that will be Talmidei Chachamim². The Rishonim dispute if Rav Huna’s statement (which is cited immediately following a discussion regarding Neiros Shabbos and Neiros Chanukah) refers to the Neiros of Shabbos, the Neiros of Chanukah or both³. The explanation of “Ragil” is also subject to dispute. Some explain that “Ragil” (literally: accustomed) refers to someone who uses a generous amount of oil⁴. Others explain that it refers to one who lights the Neiros with affection for the Mitzva⁵. The Tur explains “Ragil” as using a beautiful candelabrum for Shabbos (or Menora for Chanukah)⁶. Other Rishonim point out that although everyone fulfills these Mitzvos not everyone witnesses the actualization of Chazal’s assurance. This is so, because rarely do people fulfill the Mitzva with all of its intricate and detailed Halachos, as we shall see⁷.

Lighting Outside

Originally the Mitzva of Hadlokas Neiros Chanukah was instituted to light מבחוץ ביתו – on the outside of the door to one’s house⁸. In the times of Chazal houses often shared a common courtyard – חצר which was used as an area to perform many household chores such as baking and laundering clothing. Rashi understands that the obligation is to light at the door of the house, inside this common חצר⁹. Although the Neiros are meant to be seen by those passing in the street, it is sufficient that the Neiros can be seen from the street inside the חצר. This manner is preferable since it is clear which Neiros are associated with each member of the shared חצר¹⁰. Tosfos argues that one must light the Menora at the entranceway to the חצר in the public street so that all of the passersby can see the Neiros in the street¹¹. The Shulchan Aruch rules that one who has a חצר in front of his house should light at the entrance to the חצר¹².

As we explained, in the times of Chazal the חצר was a multi-purpose area used for many household tasks. Nowadays, even those who share a common courtyard with their neighbors generally do not use this courtyard to cook, bake, do laundry etc. Hence, the Chazon Ish was of the opinion that nowadays we do not have the חצר that Chazal referred to, and everyone should light at the doorway of their house¹³. The Brisker Rov argues that nowadays one is still obligated to light at the doorway of the חצר as the Shulchan Aruch rules¹⁴. However, he requires an additional stipulation, that the doorway have a “Tzuras Hapesach” – two doorposts and a lintel, in order for the entrance to the חצר to be a valid doorway for the Mitzva¹⁵.

One who lives in the upper floor of a building (below 20 Amos from the street) should light in his window¹⁶. According to the Chazon Ish and others it does not matter which room the Neiros are in, provided that they are visible from the street¹⁷. If one

¹ כמש"כ ב"על הניסים", וקבעו שמנת ימי חנוכה אלו יהדות ולהלל לשמך הגדול". וע' חת"ס שבת כ"ב ע"א ד"ה ובזה. וכ"כ במנחת שלמה ח"ב ס' נ"ד דנ"ח הם עצמם ההודאה וההלל, ומש"ה צ"ל הנרות הללו מיד (ובמס' סופרים איתא שאומר כן אפי' קודם ברכת ששעה ניסים), ואם אינו יודע למה הוא מדליק אינו יוצא, ע"ש.
² שבת נג ע"ב, אמר רב הונא: הרגיל בנר - היוין ליה בנינים תלמידי חכמים, הזהיר במזוזה - זוכה לדירה נאה, הזהיר בציצית - זוכה לטלית נאה, הזהיר בקידוש היום - זוכה וממלא גרבי יין. רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דרבי אבין נגרא, חזא דהוה רגיל בשרגי טובא, אמר: תרי גברי רברבי נפקי מהכא. נפקי מיניהו רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין. רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דבי נשא דרב שיזבי, חזא דהוה רגיל בשרגי טובא, אמר: גברא רבא נפק מהכא. נפק מיניהו רב שיזבי. וע' בגי' התוס' שם ובמהרש"א בדבריהם, וע"ע בר"ן, רא"ש, ומאירי מש"כ לפרש החילוק בין מעשה הראשון לשני.
³ ע' בראשונים הנ"ל שגורסין "רגיל בנר חנוכה", וכן ברבינו פרחי, ובשבה"ל ס' קפ"ה, ובשפ"א שם. (אולם בהגהות הגר"א על הרא"ש פ"ב סי"ג מוסיף "ושבת"). ויש שפירשו דאירי בשל שבת, ע' תוס' רי"ד וסמ"ג מ"ע ל', וכן הובא בטור בהל' שבת ס' רס"ג וע' ב"ח שם. וברש"י פי' דאירי בשניהם, וכ"כ הר"ף הרי"א והראב"ה.
⁴ פי' רבינו פרחי שם.
⁵ מאירי שם.
⁶ טור או"ח ס' רס"ג, וע' ב"ח שם.
⁷ קונטרס סוד הדלקת נ"ח לר"י בן הראב"ד, הובא בס' ימי הלל והודאה פ"ו.
⁸ שבת כא ע"ב, ת"ר: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו, ודיו.
⁹ רש"י שם ד"ה מבחוץ - משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים אלא בחצרו, שבתיהו היו פתוחין לחצר. וכ"כ רש"י בסוכה מ"ו ע"א ד"ה הוואה, האו"ז ס' שכ"ג, והר"ן, הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד ה"ז), הסמ"ג, והג"מ, וע' ריטב"א שבת שם.
¹⁰ כך ביאר שיטתו בחי' הר"ב קז"י, וע' ראש יוסף שהטעם כדי שלא יאמרו להאיר ברה"ר מכין ע"ש.
¹¹ תוס' ד"ה מצוה להניחה - ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר. ע"ש שהביא ב' ראיות לדבריו, וע' פר"ח ס' תרע"א ס"ה, ושפ"א שמישיבים דברי רש"י.
¹² טוש"ע ס' תרע"א ס"ה, וע' ערוה"ש שתמה איך הניח דעתם של רוב ראשונים ופסק כהתוס' בלי להזכירם, וצ"ע.
¹³ חזו"א או"ח ס' ס"ה נ"ב, וס' צ"ג, דינים והנהגות חזו"א, ארוחת רבינו ח"ג עמ' ג', וכ"כ בס' שונה הלכות ס' תרע"א בשמו.
¹⁴ תשובות והנהגות ח"ב ס' שמ"ב אות ב', שבות יצחק עמ' ז', וע' שו"ת אז נדברו ח"ה ס' ל"ט. וכן הובא בשם הגר"ש אלישיב שליט"א בכמה מקומות, ע' שו"ת רבבות אפרים ח"ו ס' ת"י אות ד' ושב"י שם, וכן ראיתי שהוא נוהג למעשה להדליק בברכה על פתח חדר המדרגות שלו ולא בפתח ביתו. וכן ס"ל להסטייפלער, ע' ארוחת רבינו שם אות כ"ו.
¹⁵ שב"י שם.
¹⁶ שבת כא ע"ב, אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים.

has a window in the room where he eats and another in his bedroom that both face the street and are equally visible, one should light in the dining area¹⁸. According to R' Shlomo Zalman Aurbach זצ"ל it is preferable to light the Menora on the right side of the window if this will not lessen the visibility of the Neiros¹⁹. If one lives above 20 Amos he should preferably light inside by his door. If such a person has a window that is visible from an adjacent building, the contemporary Poskim dispute if this is sufficiently considered Pirsumei Nissa and equivalent to lighting at street level²⁰.

In an apartment building, according to the Chazon Ish one should not light at the entrance to the building since this is not considered a חצר nowadays, and is also not the entrance to his private home²¹. Instead, such a person should light inside by a window facing the street. R' Shlomo Zalman Aurbach זצ"ל and R' Elyashiv שליט"א rule that since the lobby of the building is used by all the residents to access their respective apartments, it is considered a חצר and one may light at the entrance of the building²². One who wishes to fulfill both opinions should light in both places.

Times of Danger The Gemara tells us that included in the decree to light Neiros Chanukah was the stipulation that at a time of danger it is sufficient to light on his table (inside the house)²³. The Rishonim dispute precisely what type of danger Chazal were referring to. Rashi explains that the Persians had a law that forbade anyone from lighting a flame in their home on their holidays. The only flames that were permitted were in the Persian temple. The Persians had a police force called "Chaveirim" that would conduct searches to enforce this law. Any flames that were discovered would be confiscated and taken to the idolatrous temple. This was understandably a source of great anguish to the Yidden, who would watch their sacred Neiros Chanukah being taken to be used in the Persian temple. Hence, Chazal permitted one to light inside the house, away from the eyes of the Persian police²⁴.

The Meiri rejects this explanation, since the "Chaveirim" would search inside the homes for transgressors, lighting inside at that time wouldn't help²⁵. Tosfos defends Rashi's opinion and explains that it was permitted to have a flame on one's table for dining. If the Menora was on the table, the Chaveirim would not confiscate it²⁶. Other Rishonim explain that the danger referred to by Chazal was a general decree against fulfillment of Mitzvos (as was common during many times in our history). Hence, Chazal allowed during these times for one to light on his table, since then it would not seem as if he is performing a Mitzva²⁷. Others include any type of danger in this general allowance, even if the danger is merely that the Goyim will throw stones at the lights etc²⁸.

The Ittur (one of the Rishonim) writes that even at times when the danger of lighting outside has passed, the Minhag remains to light inside. However, he adds that one who is able to light outside should do so²⁹. Other Rishonim strongly question the basis for the Minhag to light inside at times of freedom³⁰. Even so, many Acharonim state that in Chutz Laaretz one may light inside even if there is no danger from the non-Jewish neighbors³¹. Several explanations are offered for this leniency. The Aruch Hashulchan explains that since outside Eretz Yisrael there is usually inclement weather during Chanukah, the wind and cold will extinguish the flames. Chazal did not obligate a person to purchase a special weather proof enclosure for his Neiros³². Others explain that since some places in Chutz Laaretz will need to light inside because of danger, the Minhag became for all of the Diaspora to light inside so as not to differentiate between places³³.

One of the Poskim of the previous generation, R' Yehoshua Menachem Ehrenberg זצ"ל of Tel Aviv (1904-1976), writes in his sefer Dvar Yehoshua a startling ruling. He writes that nowadays even in places where there is no danger at all, one must light inside and does not fulfill his obligation by lighting outside. He reasons that once the decree of Chazal was altered to light inside the house, the Mitzva to light outside is no longer in effect at all³⁴. All the Poskim of the time, including R' Elyashiv

¹⁷ שו"ת שבט הלוי ח"ג ס' פ"ג בשם הגר"ח קנייבסקי שכן נהג החזו"א שהדליק בחדר שהתפלל בו ולא בחדר שאוכל בו. ומש"כ הרמ"א (תרע"ז ס"א) שאכסנאי ידליק במקום שאוכל בו מיירי כשיש ב' בתים נפרדים.
¹⁸ ארחות רבינו בשם הגר"י קנייבסקי זצ"ל ח"ג אות ל"א. וע' מועדים וזמנים ח"ו ס' פ"ח שיש להדליק במקום החשוב יותר.
¹⁹ ס' ימי הלל והודאה פ"ח הערה 11, וע' העמק שאלה שאלתא כ"ב.
²⁰ ע' שבט הלוי ח"ד ס' ס"ה שמצדד דעדיף שידליק בחלון בכה"ג, בצירוף מש"כ הפמ"ג מש"ז סק"ה דיש קצת היכר לבני רה"ר גם למעלה מכל. וכן בס' מועדי ישורון עמ' 6 בשם הגר"מ פינשטיין זצ"ל. אמנם בתשובות והנהגות ח"ג ס' רט"ו אות א', ובשו"ת אז נדברו ח"ה ס' ל"ט, ובס' נר איש וביתו ס' ה' הערה ט"ז בשם הגר"י ש אלישיב שליט"א, ובארחות רבינו שם, כולם צידדו דעדיף בכה"ג להליק בפתח ביתו מבפנים כדי לקיים מעלת "מסובב במצוות".
²¹ שו"ת תשובות והנהגות ח"ג ס' רי"ט אות ז', ארחות רבינו אות כ"ז.
²² שו"ת רבבות אפרים שם, שב"ו שם, הליכות שלמה.
²³ שבת כא ע"ב, ובשעת הסכנה - מניחה על שלחנו, ודיו.
²⁴ רש"י שם ד"ה הסכנה - שהיה להם לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית עבודה זרה שלהם, כדאמרינן בגיטין (זי, א) אדהכי אתא ההוא חברא, שקלה לשרגא מקמייהו, ע"ש. וע' ברבינו נסים גאון שבת מ"ה ע"א.
²⁵ מאירי שם.
²⁶ תוס' שבת מ"ה ע"א ד"ה מקמי, וע' תוס' שם כ"א ע"ב ד"ה ובשעת שלא היה רגילות כ"כ לחפש בבתי.
²⁷ מאירי שם, ר' פרחי, תוס' רי"ד, וע' בריטב"א בענין למה לא היה גזירת שמד דיהרג ואל יעבר גם אערקתא דמסאני, וע"ע בב"ח ס' תרע"א.
²⁸ ספר המאורות, וע' ראבי"ה וריטב"א.
²⁹ הובא בשמו בשב"ל ותניא רבתי.
³⁰ או"ז ס' שכ"ג.
³¹ לבוש ס"ח, חיי"א.
³² ערוה"ש ס' תרע"א ס' כ"ד, וע' מקראי קודש ס' ט"ז מש"כ בזה.
³³ שו"ת אז נדברו ח"ה ס' ל"ח.
³⁴ שו"ת דבר יהושע ח"א ס' מ' וח"ב ס' ק"א.

א"ש, fiercely rejected this opinion as baseless and clearly rebuffed by the Gemara itself³⁵. The Minhag today in Eretz Yisrael (in most sects) is to light outside as the Mitzva was originally instituted. The Brisker Rov was once forced to light inside due to a driving rainstorm. After the rain had ceased, he went outside and lit again to fulfill the Mitzva of lighting outside³⁶. One who is able to light outside and lit inside, according to R' Shlomo Zalman Aurbach זצ"ל, is not required to light again outside³⁷. Others say that he has not fulfilled his obligation at all and must relight³⁸.

Left Side

The Neiros Chanukah should be placed on the left side of the doorway (when facing inward). In this way, when one enters the house he is enviroined by Mitzvos; the Mezuzah on his right and the Neiros Chanukah on his left³⁹.

The Zohar writes that this is the meaning behind the Passuk, "לא תירא לביתה משלג, כי כל ביתה לבוש שנים" – "She does not fear the snow [i.e. suffering] for her household, since her house is adorned with Shanims". According to this esoteric explanation, the word "Shanim" is not translated as "scarlet" rather as "doubles" (i.e. Shnayim), and refers to the double Mitzva of Mezuzah and Ner Chanukah⁴⁰. The Acharonim mention other hidden references to this Mitzva as well⁴¹. If one placed the Neiros on the right side of the door, he has fulfilled the Mitzva B'dieved⁴². If the Neiros will be visible to the street on the right side of the door and not on the left it is preferable to light on the right, since Pirsumei Nissa overrides being surrounded by Mitzvos⁴³. If one is using a doorway that does not have a Mezuzah (e.g. a renter for less than 30 days), the Neiros should be lit on the right side⁴⁴.

First Tefach

In the Gemara, Rabba states that there is a Mitzva to place the Neiros Chanukah within the first Tefach (3.15-3.78 inches⁴⁵) next to the doorpost⁴⁶. Rashi explains that the purpose of this Halacha is in order that it should be clear that the Neiros are associated with the residents of this doorway⁴⁷. (Houses were generally closer to each other in those times than they are today.) Although this reason would not always apply, the Rishonim state that there is a Mitzva to place the Neiros within a Tefach of the doorway even when one is lighting inside the house⁴⁸. The Rama stipulates that if there are several members of the household lighting Neiros, it is preferable that each person light in his own clearly defined place than to crowd all the Neiros together in one Tefach in a way that will not be clear how many Neiros each person has lit⁴⁹. If one has a choice between lighting in his window which faces the street or to light inside by the door, most Acharonim (including the Mishne Berura and R' Moshe Feinstein זצ"ל) conclude that it is preferable to light at the window where there will be more "Pirsumei Nissa" – publicity for the Mitzva⁵⁰. Many Chassidim have the custom to light inside by the door as supposed to the window⁵¹.

Ten Tefachim

Since candles used for light are most useful when placed higher up, the Shulchan Aruch rules that the Neiros Chanukah should specifically be placed **below** ten Tefachim (31.4 – 37.7 inches) to clearly discernate them from ordinary candles⁵². Alternatively, the reason the Neiros should be lit within ten Tefachim is to symbolize the position of the Neiros in the Beis Hamikdash. The Menora in the Beis Hamikdash was 18 Tefachim high, and had three steps leading up to it that were 3 Tefachim each. Hence, when the Kohen stood atop these three steps to light the Menora, the Neiros were 9 Tefachim above where he stood. To symbolize this, the Chanukah Neiros are placed below 10 Tefachim⁵³. The Rishonim state that this Halacha is only the preferential manner of lighting and is not a requirement for the fulfillment of the Mitzva⁵⁴. Other Rishonim omit this Halacha completely⁵⁵, or even imply that lighting **above** 10 Tefachim is preferable⁵⁶.

³⁵ ע' שם בח"ב שהביא השגות מהגרי"ש אלישיב שליט"א עליו, וע' בשבות יצחק ס"ב שהובא דבריו במילואם, וע' אז נדברו ח"ו ס' ע"ה וח"י ס' כ"ו שדחו בב' ידיים. ופשוט דזה דלא כדברי האו"ז הנ"ל שתמה על אלו המדליקים בפנים בזה"ז. וע' שו"ת שרידי אש ח"ג ס' ס"א.

³⁶ הובא במועדים וזמנים ח"ב ס' ק"מ וגם בקונטרס חנוכה ס"ג.

³⁷ קובץ בית אהרן וישראל שנה י"א גליון ב', הובא בס' ימי הלל והודאה פ"ח הערה 36.

³⁸ ג"כ הובא שם בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א.

³⁹ שבת כב ע"א, והיכא מנח ליה? רב אחא בריה דרבא אמר: מימין, רב שמואל מדפתי אמר: משמאל. והילכתא - משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוהר מימין, וע' בריטב"א ובשאליות שהוסיפו, "ובעה"ב מצויצת בטלית ביניהם".

⁴⁰ זוהר פ' ויחי דף רלח ע"ב, לא תירא לביתה משלג, מ"ט בגין דכל ביתה לבוש שנים, אל תקרי שנים אלא שנים כגון מילה ופריעה, ציצית ותפילין, מזוזה ונר חנוכה.

⁴¹ ע' לבוש ס"ז שכל דמוזמז בסוסק "ויהי מקץ שנת"ם ימים" – "שנתים" נוטריקון "שמאל נר תדליק ימין מזוזה", ע' שלטי גבורים על הגה' מרדכי שם.

⁴² פ"ר ח"ו ס"ז, מ"ב סקל"ג.

⁴³ ס' ימי הלל והודאה בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א.

⁴⁴ שו"ע ס' תרע"ט ס"ז, דבכל מידי דמצוה ימין עדיף, לבוש, מט"מ ס' תתקע"ט, ב"ה, מ"ב סקל"ד והוסיף דגם יש טפי פרסומי ניסא דהכל פונים לימין.

⁴⁵ שיעור הא' היא שיטת הר"ח נאה, ובל' היא שיטת החזו"א, וכן לקמן.

⁴⁶ שבת כב ע"א, אמר רבה: נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח.

⁴⁷ ר"ש"י שם ד"ה מצוה להניחה - בחצר או ברשות הרבים בטפח הסמוך לפתח, שאם ירחיקנו להלן מן הפתח - אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם.

⁴⁸ ריטב"א כ"א ע"ב, וכן הא דאמרינן נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח היינו כשהוציאה מבחוץ ברשות הרבים, ומן הטעם שפירש"י ז"ל שאם ירחיקנה להלן מן טפח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם, אבל כשהניחו בפנים כמנהגינו אין לחוש להקריבו לפתח דהא אמאי, מכל מקום מצוה להקדים ולהקריב לפתח כל מה שאפשר בענין שלא יהא אחורי הדלת, אבל שמעתי בשם הר"מ איראשכנזי ז"ל שהיה מקפיד להניחו מבפנים בטפח הסמוך לפתח לאחורי הדלת כשהיה סגור, ע"כ, וכל"כ המאירי, וכל"כ הד"מ ס' תר"פ אות ד' בשם המהרי"ל. וע' ארחות רבינו שם, שהסתייפלער לא הקפיד שיהא ממש בתוך טפח גם בחוץ.

⁴⁹ רמ"א ס' תרע"ט, הגה: ומיהו בזמן הזה, שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני ר"ה כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח; ומ"מ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, ואין לשנות אלא רבים בני הבית שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד מלערב הנרות ביחד ואין היכר כמה נרות מדליקין; ומ"מ יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקין הנרות כל השנה, כי אז לא יהיה היכר כלל; ואף כי אין היכר רק לבני הבית, מ"מ היכר קצת מיהא בעי.

⁵⁰ יוסף אומץ ס' תת"ס, מ"א שם סק"ח, מ"ב סקל"ח, ערה"ש סכ"ד, אג"מ או"ח ח"ד ס' קכ"ה שכן הוא נוהג למעשה.

⁵¹ ע' מועדים וזמנים ח"ו ס' פ"ח.

⁵² שו"ע שם ס"ו, וטעמו ברא"ש ב"ק פ"ו ס"ח.

⁵³ ערך שי' ס' תרע"א ס"ו, מנחות כ"ט ע"ב ומ"מ מדות פ"ב מ"ג.

⁵⁴ באגודה, ובמחזור ויטרי, סמ"ג, רשב"א, סמ"ק, מרדכי ס' רס"ח, ריטב"א, רא"ש ס' ה', כתבו דעכ"פ מצוה מן המובחר להדליק בתוך י'. וכ"פ הטור.

⁵⁵ ר"ף, רמב"ם, או"ז, ס' האורה לרש"י, בה"ג, ושאליות, שבה"ל השמיטו דין זה, וע' הגה"מ ובי' שפירשו דהשמטת הרמב"ם ור"ף הוה משום דנדחית מהלכה.

If one only has a window above ten Tefachim, it is preferable to light there than to light elsewhere in the house within the desired Shiur - below ten Tefachim⁵⁷. The entire flame of the Neiros should be below 10 Tefachim⁵⁸. According to the Mekubalim, the flames should be a drop higher than seven Tefachim⁵⁹. The Kaf Hachaim quotes the Arizal that this is not necessary as long as the Neiros are above 3 Tefachim⁶⁰. According to the Seder Hayom, one should specifically light between 10 and 18 Tefachim (like the height of the Menora in the Beis Hamikdash)⁶¹. The Acharonim contend that this opinion is contrary to the Gemara and the Shulchan Aruch which state that the Neiros should be below 10 Tefachim⁶².

Times to Light The primary time for lighting Neiros Chanukah, according to the Gemara, is at "Shkiah"⁶³. There are three opinions in the Rishonim explaining which "Shkiah" is referred to here. (The Shkiah printed in the calendars is not the only time referred to by Chazal as Shkiah.) According to the Rambam, Shkiah is sunset⁶⁴ (as printed in the calendars). Other Rishonim state that it is 12 minutes before Tzeis Hakochavim (known as "the second Shkiah")⁶⁵. Tosfos states that the time for lighting is at Tzeis Hakochavim (nightfall)⁶⁶. The Shulchan Aruch rules like Tosfos that lighting should be at nightfall⁶⁷. The Gra and others argue that the Neiros should be lit at sunset⁶⁸. The Minhag in Yerushalayim is like the Gra to light at Shkiah⁶⁹. One who is following this custom should light approximately 10 minutes after the Shkiah printed in the calendars, to allow for variations in the exact time of sunset based on altitude and other factors⁷⁰. Some Gedolim would light at an "in between" time in order to fulfill all the opinions at least B'dieved. For example, the Chazon Ish would light 20 minutes after Shkiah⁷¹. R' Aharon Kotler זצ"ל would light 25 minutes after Shkiah⁷². Many Yeshivos follow this Minhag.

The Gemara states that one may light עד שתכלה רגל מן השוק – until the passersby in the market have ceased (1/2 hour after nightfall)⁷³. The Rishonim dispute if one who missed this deadline may light afterwards or not⁷⁴. The Rama rules that nowadays that we light inside (in Chutz Laaretz), one does not have to light by this time, although one preferably should⁷⁵. Many Acharonim rule that one should not make a Bracha if one is lighting after this time⁷⁶. Others rule that one can make a Bracha until Chatzos⁷⁷, or even until dawn⁷⁸. In Eretz Yisrael where the main Pirsumei Nissa is outside, if the husband cannot make it home early enough to light in time, he should ask his wife to light for him on time⁷⁹. In any event, this should not be a cause of strife between spouses. The Chofetz Chaim related that his Rebbe R' Nochum'ke would wait for his wife to return home even though this would mean lighting the Neiros late at night. He explained that the Gemara says that one who cannot afford a Ner for both Shabbos and Chanukah, should purchase the Ner for Shabbos, since Neiros Shabbos enhance Shalom Bayis. Certainly, he concluded, the Neiros Chanukah which are pushed aside completely for Shalom Bayis should not be the cause for lack of Shalom Bayis!⁸⁰ One who lights early in the evening should make sure to fill the cups sufficiently so that they will burn past one half hour after nightfall⁸¹.

⁵⁶ מאירי ב"ק ס"ב ע"ב, דיש מצריכין דוקא בגובה י' כמו סוכה. ועל כל בו של ד"אפילו למטה מ' כשרה. ועל בריטב"א דעכשיו נוהגין למעלה מ'.

⁵⁷ יוסף אומץ ס' תתרט"ט, מ"א סק"ו, ועל מחצה"ש שם, וחיי"א, מ"ב ס"ק כ"ז.

⁵⁸ מקול"ח, כה"ח, שו"ת מנחת יצחק ח"ו ס' ס"ה אות ב', קריינא דאגרתא ח"א ס' קפ"ו. ועל פמ"ג מש"ז סק"ה שכ"כ גם לענין שיעור למעלה מ' דגם ראשי השלהבת צ"ל למטה מ', ועל שעה"צ סקל"ג. ועל תשובות והנהגות ח"ב ס' שמ"ב אות י', ושו"ת אז נדברו ח"ה ס' ל"ז.

⁵⁹ החיד"א במחזיק ברכה סק"ג, והובא בשע"ת סק"ח.

⁶⁰ כה"ח ס"ק מ"ו.

⁶¹ סדר היום הובא בשע"ת שם.

⁶² א"ר הובא שם.

⁶³ שבת כא ע"ב, מצותה משתקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק.

⁶⁴ הרמב"ם הל' מגילה וחנוכה פ"ד ה"ה, אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין.

⁶⁵ רשב"א, ר"ן, ריטב"א, מאירי הובא בביאור"ה ד"ה עם סוף.

⁶⁶ תוס' מנחות כ' ע"ב ד"ה נפסל.

⁶⁷ טו"ע או"ח ס' תרעב ס"א, אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. וכ"פ כדבריו בא"ר, מ"א, ט"ז בס' תרע"א ס"ה, דה"ח, חיי"א, פמ"ג.

⁶⁸ ביאור הגר"א שם, מעשה רב ס' רל"ה, חיי"א, פר"ח, והובא במ"ב סק"ד.

⁶⁹ מועדים זמנים ח"ו ס' פ"ח, עיר הקודש והמקדש ח"ג פכ"ה ט'.

⁷⁰ שבות יצחק עמ' ע"א בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א. ועל אג"מ או"ח ח"ד ס' ק"א אות ו'.

⁷¹ ארחות רבינו שם אות ל"ה.

⁷² הל' חנוכה מהגר"ש איידער.

⁷³ שבת כא ע"ב, מצותה משתקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מאי לאו, דאי כבתה הדר מדליק לה! - לא, דאי לא אדליק - מדליק. ואי נמי: לשיעור. עד שתכלה רגל מן השוק, - ועד כמה? - אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: עד דכליא ריגלא דתרמודאי.

⁷⁴ ע' תוס' שם ד"ה דאי של דעה א' וכ"כ הרמב"ם ה"ה דאינו יכול להדליק אחר שלתה רגל מן השוק, אפי' שגג או נאנס. ושם בתוס' הביא מר"י פורת שידליק מספק. והטור כ' דזמנה כל הלילה.

⁷⁵ ס' תרע"ב ס"ב.

⁷⁶ א"ר, דה"ח, חיי"א, ובמ"ב סק"א כ' שיכול לברך רק אם ב"ב נעורים.

⁷⁷ מ"א בשם מהרש"ל, אולם מסיק דרק אם ב"ב נעורים יברך.

⁷⁸ פר"ח סק"ב.

⁷⁹ עובדות והנהגות לבית בריסק בשם הגרי"ז, שו"ת אז נדברו ח"ג ס' ל' אות ג', שו"ת יחיה דעת ח"ג ס' נ"א, מבקשי תורה כסלו תשנ"ו עמ' ל' בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, חובת הדר פ"א הערה מ', מנחת שלמה ח"ב ס' נ"ח אות מ"ג, הליכות בת ישראל פכ"א הערה ט' בשמו שרק במקום שהבעל מרשה בכל הלב ולא יפגום בשלום בית, ואם לאו תמתין עד שיחזור הביתה.

⁸⁰ טו"ב יביעו ח"א עמ' ע"ד.

⁸¹ שם בגמ' "א"נ לשיעורא". והגרי"ז הקפיד שיהא שיעור להדליק עד שיעור מאוחר בלילה, ע' קונטרס חנוכה בשמו, תשובות והנהגות ח"ב ס' שמ"ב סק"ד, ושו"ת בית אב ס"ב. ובהליכות שלמה כ' הגרשז"א שכיון דבזה"ז יש אנשים ברחוב עד שעות מאוחרות ראוי שידלקו כמה שעות.

The Neiros should preferably be lit when the entire family is present to publicize the miracle of Chanukah to the entire household⁸². The Mekor Chaim states that one should remain by the Neiros for at least a half hour⁸³. From the writings of R' Shlomo Zalman Aurbach זצ"ל it seems that it is desirable, but not obligatory⁸⁴. One should not derive benefit from the Neiros, even though one lit an extra light as a Shamash⁸⁵. R' Chaim Kanievski שליט"א was asked regarding the permissibility of using a "musical Menora" (a Menora that plays music when the candles are lit by sensing the heat), since one is deriving benefit from the heat of the candles. He responded that it is permitted since music is not the type of benefit that is forbidden⁸⁶.

There is much discussion in the Rishonim regarding the Nusach of the Bracha on Neiros Chanukah⁸⁷. According to the Mishne Brura, one should say להדליק נר של חנוכה⁸⁸. Some Rishonim write that the last two words should be pronounced as one word – שְׁלֶחֶנוּכָה (or according to the Chazon Ish – שְׁלֶחֶנוּכָה)⁸⁹. This was the Minhag of many Gedolim including the Chazon Ish and R' Yaakov Kaminetsky זצ"ל.⁹⁰

Motzei Shabbos In general, when a question of priority comes up regarding Mitzvos, the rule is to prioritize the Mitzva that is performed more frequently during the year (תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם). On Motzei Shabbos Chanukah, this tenet is overruled, as the Poskim say that in Shul (in Kehillos such as ours, where Havdala is made in Shul) the Menora is lit before Havdala, usually prior to ויתן לך. There are several reasons for this: 1) Neiros Chanukah involve פרסומי ניסא – publicizing the miracle, which takes precedence over other Mitzvos. 2) We wish to delay the proclamation of the end of Shabbos⁹¹. 3) R' Moshe Soloveitchik זצ"ל explains that the lighting of the Menorah in Shul is a Minhag only for the Tzibbur and not on individuals. Therefore, only prior to the conclusion of Davening are the individuals gathered together in Shul united as a Tzibbur, with the obligations as such. After Davening has finished they do not have the status of a Tzibbur and are not obligated to light⁹².

Upon coming home the same dilemma presents itself. The Rama (שם) based on many Rishonim paskens that just like in Shul, one should first light the Menorah and then say Havdala⁹³. The Taz and others argue that the order should be reversed in accordance with the above rule of תדיר ושאינו תדיר⁹⁴. Since there are valid arguments to both sides, the Mishne Brura states, that either way one does is acceptable. The Wurzburger Rav זצ"ל related an interesting Minhag of Rav Wolf Hamburg זצ"ל who would light all the candles except the Shamash, then would make Havdala, and then light the Shamash. In this way he would be honoring the opinion of the both the Rama and the Taz⁹⁵.

If one forgot to say אתה חוננתנו (and thereby has not discharged even the D'oraysah obligation of Havdala), according to the Magen Avraham (או"ח תרפ"א) one should make Havdala first and then light the Menora. According to the Mishne Brura (שם) one just needs to say "ברוך המבדיל בין קודש לחול", which suffices for the D'oraysah obligation, and he then may do whatever order he usually does.

Yom Tov & Seuda The Rambam clearly refers to Chanukah as a day of Simcha⁹⁶. Other Rishonim call it a Yom Tov⁹⁷. Even so, many Rishonim state that there is no Mitzva to eat a Seudah on Chanukah, and that such a Seudah would be considered a Seudas Reshus (a permitted but not obligatory meal)⁹⁸. The Raavya argues that since Chanukah is a Yom Tov, it requires a meal with bread⁹⁹. As we mentioned in the last issue, the Shiltei Gibborim cites the Passuk "וטב"

⁸² מ"א סקה, חיי"א, מ"ב סק".

⁸³ מקור חיים ס' תרעה, וש"ת שב יעקב ס' כ"ב, תשובות והנהגות ח"א ס' שצ"ד.

⁸⁴ ראה הליכות שלמה ש"ל בתחילה ש"אין צריך" ואח"כ הגיה ש"אין חיוב".

⁸⁵ מ"ב ס' תרעג סקט"ו, שאם ישתמש וכו' - ועיין מ"א שלכתחלה אין להשתמש אצל כולן יחד כ"א לאור הנוסף [או להשמש] בלבד כשהוא אחד בפני עצמו דהרואה יאמר לצרכו הדליק כולן דלפעמים אדם מדליק כמה נרות ועיין בה"ל: וזה לכאורה לפי הטעם ש"ל לעיל (סק"ח) שיהא ניכר שהדליקים למצוה.

⁸⁶ ס' דרך שיחה עמ' קפ"ג.

⁸⁷ מח' בבלי ירושלמי, ראה שבת כ"ג ע"א וסוכה מ"ו ע"א ירושלמי סוכה פ"ג ה"ד. וע' מאירי, ר"ן, שלטי גבורים בשם ריא"ז פסחים ג' ע"ב בדפי הרי"ף.

⁸⁸ וממנה רוב מקומות. שו"ע ומ"ב ס' תרע"ו ס"א (בשו"ע השמיט תיבת "של").

⁸⁹ לקט יושר בשם תרוה"ד, פסקי רי"ד, וע' רמב"ם פ"ג ה"ד במהד' שבת פרנקל ושינוי נוסחאות שם. וכ"כ במ"א בשם השל"ה, וא"ר, שו"ת מהרש"ל ס' פ"ה, ומט"מ ס' תתק"פ, ומקו"ח, וכנה"ג בהגה"ט.

⁹⁰ יונים והנהגות חזו"א, ארחות רבינו אות נ"ה, וכן שמעתי שכן נהג הגר"י קמינצקי זצ"ל ויבלחט"א בנו מו"ר הגר"ש קמינצקי שליט"א אחריו.

⁹¹ שו"ת או"ח תרפ"א ס"ב ובמ"ב. והעידו על מנהג זה המ"א בשם מעגלי צדק, ובליקוטי הלוי (הנדפס בתוך ס' כתבי הגר"י אב"ד דק"ק וירצברג ונכתב ע"י בנו זקני הגר"י במברגר, אות קס"ב) דכן היה המנהג שם, וכן נוהגין בקהילתינו. ובס' מצות נר איש וביתו (עמ' של"א) כתב דהגר"ח נהג להדליק קודם "והיא נועם".

⁹² ס' נר איש וביתו שם ושכן ס"ל אביו הגר"ח שהקפיד שיהא מנין בביהכ"נ בע"ש קודם שידליקו. וזה דלא כהמ"ב ס' תרע"א סקמ"ז שכתב דאין צריך מנין להדלקת ביהכ"נ, וע' בקו"ח הליכות והנהגות הגר"י אלישיב שליט"א (עמ' 5).

⁹³ וכ"כ ה"ב" בשם התה"ד כלל קנ"ד ס' ל"ז, המהר"ל, לקט יושר עמ' קנ"ד, אגור, כל בו, מאירי שבת כ"ג, יוסף אומץ ס' תתר"פ, המ"א, והא"ר, הגר"א, ובית מאיר, חמד משה, חיי"א, והיעב"ץ במו"ק ובשאלות יעב"ץ ח"א ס' נ"ב, שו"ת אבנו"ס ס' קצ"ט, ובשו"ת זכרון יהודה ח"ב ס' רמ"ב שכן נהג החת"ס.

⁹⁴ וכ"כ האבודרהם וס' האשכול הל' חנוכה, המהר"ל מפראג, התו"ט הובא בא"ר, פר"ח, דה"ח, מט"מ (תתקצ"ב), קצש"ע ס' קל"ט, ערוה"ש, שד"ח מע' חנוכה אות י"ט, וכן נהג הקה"י ע' ארחות רבינו ח"ג עמ' ל'.

⁹⁵ ליקוטי הלוי שם, וצ"ע דמ"א לא הקדים התדיר שהיא יסוד סברתו של הט"ו ואיך קיים דבריו כלל, וצ"ע. וע' שו"ת מלמד להועיל (מהגר"צ האפמן אב"ד דברלין) בסוף ח"א, שכתב שהמנהג בברלין כהט"ו (ע"פ הדה"ח) וכן נהג כ"ה שנים, ואח"כ רצה לשנות כהרמ"א והא"ר, ובאותו מוצ"ש שכח לומר אתה חוננתנו והוצרך להבדיל קודם וכמש"כ המ"א ע' בסמוך, וראה בזה סימן מן השמים שאין לו לשנות מנהגו.

⁹⁶ רמב"ם פ"ג ה"ג.

⁹⁷ מחזור ויטרי ס' רל"ד כ' שמש"ה כתוב בתורה אחר המועדים "ויקחו אליך שמן זית זך" לרמז שגם חנוכה היא בכלל המועדים. וע' שו"ת רשב"א ח"א ס' תרע"ט, כל בו, מנהגי מהר"ש, ודרשות הר"ן סוף פ' מקץ.

⁹⁸ שו"ת מהר"ם (פראג) ס' תר"ה, מרדכי פ' מקום שנהגו אות תר"ה, תשב"ץ ס' ק"ע, טוש"ע ס' תר"ע.

⁹⁹ ראב"ה, ויחידושי מהר"י מלוניל שבת כ"ד ע"א. וכ"כ ביחידושי אנשי שם על המרדכי פסחים שם בשם המרדכי הארוך. וע' תוס' תענית י"ח ע"ב ד"ה הלכה, וחשק שלמה שם מש"כ עליו.

"as a source for the Seudos of Chanukah. Many other Rishonim compare Chanukah to Purim and other Yomim Tovim that require Seudos as part of the Simchas Yom Tov. Some Acharonim write that one should be sure to make a Seudah on each night of Chanukah¹⁰⁰. Others specifically make a Seudah on the eighth night, known as "Zos Chanukah"¹⁰¹. The Shulchan Aruch writes that the Seudos on Chanukah are considered Seudos Reshus. The Rama notes that although for the miracle of Chanukah there may not be reason to make a Seudah, since there is basis to celebrate with a Seudah to commemorate the inauguration of the Mishkan that took place on the 25th of Kislev, the Seudah is considered a Seudas Mitzva. If during the meal one sings praise to Hashem for the miracles He has done for us the meal is certainly considered a Seudas Mitzva¹⁰².

The Levush comments that Chazal did not institute a Mitzva of eating and drinking to celebrate the miracle of Chanukah, whereas for the Mitzva of Purim they did. The reason for this, he explains, is that the miracle of Purim involved a salvation from physical annihilation. Hence, it follows that the means of celebration to commemorate that miracle should be somatic. On Chanukah when we celebrate our deliverance from the Greeks who only wished to obliterate the Torah and Mitzvos – not our physical beings, the suitable form of celebration is that of Torah and Mitzvos and not Seudos¹⁰³. The Taz argues on this reasoning, since Chazal tell us that causing another to sin is severer than killing him¹⁰⁴. Many Acharonim counter, that although it may be true that the celebration on Chanukah is greater than for Purim, it still calls for a different type of celebration – one with spiritual attributes¹⁰⁵.

The game of Dreidel was instituted during the times of the Greeks as a facade for teaching Torah by making it seem that the group was playing a harmless game. For this reason many have a Minhag to play Dreidel on Chanukah as a remembrance for the time when it was necessary in order to teach Torah¹⁰⁶. (It follows that learning Torah is also as much if not more of a Zeicher for the Neis...) Many deep and mystical references for the Dreidel and the letters found on it (ש' ה' ג' ה' ש') are found in Sifrei Chassidus¹⁰⁷. Interestingly, some suggest that the purpose of playing Dreidel is paralleled to the game of hiding the Afikomen. Since nowadays we light inside, the main Pirsumei Nissa is to the members of the household. The intention of playing Dreidel is to keep the children awake to publicize the Neis and to impress on them the sacrifice required for Torah learning¹⁰⁸.

The Poskim decry the custom of some people to designate the days of Chanukah as days for playing various games. The days of Chanukah are meant to be a time of growth in Torah and praising Hashem, not to be squandered with games and other otiose activities¹⁰⁹. Other Acharonim state that really games like these should be forbidden all year, however on Chanukah it was permitted so that those who felt the need to play around have an outlet at one time a year¹¹⁰. The Chavos Yair laments that these "permissible" days had to be on the exalted days of Chanukah and not at another time¹¹¹. The Mishne Berura forbids playing any game that involves wagering money due to the prohibition of betting (which is considered Gezel). Even if all the money is owned by the head of the household and no Gezel can take place it is forbidden, since it will lead to playing these games with others for other people's money¹¹². Some Poskim say that if all the money is returned to the head of the household at the conclusion of the game, it is permitted¹¹³.

גוט שבת און א פרייליכן חנוכה,
מאיר הלוי הלמן
פעיה"ק תובב"א

¹⁰⁰ שכנה"ג בהגה"ט, וע' יש"ש ב"ק פ"ז ס' ל"ז שהם סעודות מצוה, וראוי שתהא מעורבת בשמחת התורה ואל יבטל מקביעותו, והובא בט"ז ובמ"א.

¹⁰¹ ליקוטי מהרי"ח.

¹⁰² שו"ע או"ח תרע ס"ב, ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה. הגה: וי"א שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח (מהרא"א מפרא"ג). ונוהגין לומר זמירות ושבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה (מנהגים).

¹⁰³ לבוש הובא במ"ב סק"ו.

¹⁰⁴ ט"ז סק"ג ע"פ רש"י פרשת כי תצא, בנים אשר יולדו להם דור שלישי - ושאר האומות מותרין מיד. הא למדת שהמחטיא לאדם קשה לו מן ההורגו, שההורגו הורגו בעולם הזה, והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא, לפיכך אדום שקדמו בחרב לא נתעב וכן מצרים שטבעום, ואלו שהחטיאום נתעבו: וכן במ"ר פ' פנחס פרשה כא, ר"ש אומר מנין שהמחטיא את האדם יותר מן ההורגו שההורג הורג בעולם הזה ויש לו חלק לעוה"ב והמחטיא הורגו בעולם הזה ובעולם הבא שתי אומות קדמו את ישראל בחרב ושתיים בעבירה המצרים ואדומים קדמו בחרב (שמות טו) אמר אויב ארדוף אשיג אריק חרבי (במדבר כ) ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך ושתיים בעבירה מואבים ועמונים על אלה שקדמו בחרב כתיב (דברים כג) לא תתעב אדומי (שם) לא תתעב מצרי אבל אלו שקדמו בעבירה להחטיא את ישראל לא יבא עמוני ומואבי (שם) גם דור עשירי עד עולם. והובא ג"כ במ"א ס' ש"ז ס"ק ס"א.

¹⁰⁵ ערוה"ש ס"ט, וע' א"ר סקי"ד, פמ"ג מש"ז סק"ג, שעה"צ אות ט', שתירצו לחלק בין מחטיאו בשוגג למזיד, ע"ש.

¹⁰⁶ אוצר כל מנהגי ישרון סי"ט אות ד', שו"ת דברי יציב או"ח ח"ב ס' רפ"ג אות ה'. וע' קובץ אור ישראל (מאנסי) ח"ד שנה ד' עמ' נ' אריכות בכל הענין.

¹⁰⁷ ראה בני יששכר מאמר סלו מ"ב אור תורה הג"ה על אות כ"ה שמרמז ע"פ סוד על עניני משיח (נגה"ש = משיח). גם היא גימטרי' נח"ש, ומרמז לתקן חטאו ע' קובץ אור ישראל שם בשם ספרי חסידות. וע"ע בס' שפע חיים פרק יהי אור עמ' נ"ח ובקובץ בעניני ימי חנוכה מהג"ר חנוך קרלנשטיין צ"ל עמ' כ"ה.

¹⁰⁸ שיח שרפי קודש עה"ת ומועדים עמ' ר"ח אות ל"ב בדרך הלצה.

¹⁰⁹ מהרי"י ברונא ס' קל"ו, עיקרי הד"ט סק"ב, מנהגי ק"ק וורמייזא, מו"ק, ביאו"ד ד"ה ונוהגין בשם מהרש"ל, שו"ת חוות יאיר ס' קכ"ו, שלמת חיים ס' רס"ב, ערוה"ש.

¹¹⁰ ע' מנהגי ק"ק ורמייזא הנ"ל, וחוות יאיר שם, ומו"ק.

¹¹¹ שם.

¹¹² לדעת השו"ע חו"מ שע ס"ג ודאי אסור, (ע' שו"ת יביע אומר ח"ז חו"מ ס"ו) ומיהו ע' ברמ"א שמקיל וז"ל, וכבר פשט המנהג כסברא האחרונה לשחוק בקוביא, ואין פסול אל ממי שאין לו אומנות אלא הוא. אמנם במ"ב או"ח ס' שכב ס"ק כ"ב אסר בכ"א וכו' דאף דבעה"ב עם ב"ב לא שייך גזל כלל שהרי הכל שלו מ"מ אסור דלמא אתי לסרוכי בקוביא עם אחרים ובאחרים בודאי אסור, ע"ש.

¹¹³ נטעי גבריאל. וע' בקובץ שיעורי הלכה מהגר"ש פעלדער שליט"א דכיון שהילדים יודעים שזה רק בשביל חנוכה אין בזה חשש רגילות ומותר בכל אופן (בכסף קטן).